

ნიკორწმინდელი მღვდელმთავრები 1534-1822 წლებში

1534 წელს იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის (1510 – 1565 წწ.) ინიციატივით ახლადდაარსებულ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად მანოელი იქნა დადგენილი. მანოელის ნიკორწმინდელად ხელდასმის თარიღთან დაკავშირებით სამეცნიერო წრეებში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ნაწილი მეცნიერებისა მიიხნევს, რომ იგი 1534 წელს იქნა დადგენილი ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად (თ. ჟორდანი, ე. თაყაიშვილი, მ. ბერძინიშვილი გ. გუგუშვილი და სხვ.), ნაწილი კი 1544 წელს ასახელებს (ს. კაკაბაძე, თ. ბერაძე, მ. მურუსიძე და სხვ.). აღნიშნულ აზრთა სხვადასხვაობას ბაგრატ III-ის მიერ ნიკორწმინდისათვის გაცემული სიგელის განსხვავებული დათარიღებები იწვევს, სადაც ნიკორწმინდის საეპისკოპოსოს დაარსებაზე საუბარი (ამ საკითხზე ქვემოთ შევხერდებით).

მანოელ ნიკორწმინდელი მეფე ბაგრატ III-ისადმი ერთგულებით გამოირჩეოდა. მეფე ბაგრატი თავის სიგელში მას „წმინდა და ღმერთ შემოსილ“ პიროვნებად იხსენიებს: “მეფეთ მეფემან ბაგრატ და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ელენე ვიგულისმოდგინეთ და ხელგჳყავით აღშენებადა დაკინებულისა მონასტრისა ნიკოლწმიდისა და შევქმენ საყდრადა და საეპისკოპოზოდა და დავადგინე და წმიდა და ღმერთშემოსილი ანგელოზთა მობაძავი მღვდელთ მთავარ ეპისკოპოზი წმიდა და მეუფე მანოელ.....“ (კაკაბაძე, 1912: 6).

მეფე ბაგრატ III-ის მიერ ნიკორწმინდის ტაძრის განახლების შესახებ საუბრობს თავად მანოელ ნიკორწმინდელიც: „ქ. ღვთივ გვირგვინოსანმან მეფემან ბაგრატ განაახლა და კიდით აღაშენა ეკლესია წმიდის მღვდელთ მოძღვრის ნიკოლოზის მისდა სადღეგრძელოთ და გასამარჯვებლად..... იგულისმოდგინა თვით მპყრობელმან მეფემან და უძღვეველმან ხელმწიფემან მონასტერი ესე ეკლესიად და დამადგინა მე განმგედ და ევისკოპოსად უღირსი და ცოდვილი მღვდელ მთავარი მანოელ...“ (კაკაბაძე, 1912: 4).

ზემოთ მოყვანილ დოკუმენტებში მოხსენიებული მანოელ ნიკორწმინდელი, თ. ჟორდანიას ვარაუდით შეიძლება იგივე მანოელ ჩხეტიძე იყოს, რომელიც 1529 წელს ხონელად დასვეს (ჟორდანია, 1897:379). თ. ჟორდანიას გამოცემაში სადაც მანოელის ნიკორწმინდელად ხელდასხმაზეა საუბარი, დათარიღებულია 1534 წლით: „...დაიწერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისა მეოთხესა (ქორონიკონსა) :ს კ ბ: (1534) (თვესა) აგვისტოსა ცხრასა“ (ჟორდანია, 1897:380). აღნიშნული დოკუმენტი ს. კაკაბაძის მიერაც იქნა გამოქვეყნებული სადაც “ქორონიკონსა :ს კ ბ:“ – ს (1534) დამატებული აქვს ათის აღმნიშვნელი - ი. ასეთ შემთხვევაში ვღებულობთ არა 1534 არამედ 1544 წელს. „...დაიწერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა მეოთხესა ქორონიკონსა : ს კ ი ბ: “ (1544) (კაკაბაძე, 1912: 8).

ბაგრატ III იმერეთის სამეფო ტახტზე 1510 წელს ავიდა, აქედან გამომდინარე, მისი მეფობის მეოთხე ინდიკტიონი 1514 წელი გამოდის და შეუსაბამობაში მოდის აღნიშნული საბუთის 1534 და 1544 წლებით დათარიღებასთან. თ. ჟორდანიას ვარაუდით, დოკუმენტში ნაცვლად აღნიშნული „მეფობისა ჩვენისა მეოთხესა,“ უნდა იგულისხმებოდეს „ოცდამეოთხესა“ (ჟორდანია, 1897:379). ასეთ შემთხვევაში მანოელის ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ხელდასხმის თარიღი 1534 წელი იქნება $(1510 + 24 = 1534)$. ეს ვარაუდი უფრო მისაღები ჩანს. მანოელ ჩხეტიძეს ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსის პატივი ბაგრატ III-ის გამეფებიდან ოცდამეოთხე წელს, ანუ 1534 წელს უნდა მიეღო.

მანოელ ნიკორწმინდელი ყოფილ ხონელ ეპისკოპოს მანოელ ჩხეტიძედ მიიჩნიეს გ. გუგუშვილმა და მ. მურუსიძემაც. მ. მურუსიძე მანოელის ხონიდან ნიკორწმინდაში გადაყვანის ფაქტს 1534 წლის ნაცვლად 1544 წლით ათარიღებს (ქ. ი. მ. შრომები, 2008: 51).

მანოელ ჩხეტიძე არც ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დარჩენილა დიდხანს. როგორც ირკვევა, ის ნიკორწმინდიდან აწყურში გადასულა. ამ ფაქტს მოწმობს ერთ-ერთი მინაწერი: „ჩხეტიძესა მანოელსა მაწყურელსა დღეგრძელობით ცოდვანი მათნი შეუნდნეს ღ ნ (ღმერთმან)“ (თაყაიშვილი, 1939: 5). ე. თაყაიშვილი ვარაუდობდა რომ ეს მინაწერი იმერეთის მეფის გიორგი II-ის მეფობის დროს შესრულდა 1548 – 1585 წლებში (თაყაიშვილი, 1939: 5). დიდი მეცნიერი ეყრდნობოდა ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობას, რომლის მიხედვით ბაგრატ III 1548 წელს გარდაიცვალა და იმავე წელს ტახტზე მისი ძე

გიორგი II ავიდა. თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში ბაგრატ III-ის გარდაცვალების თარიღად 1565 წელია მიჩნეული. ზემოთ მოყვანილი მინაწერი არა გიორგი II-ის (1565 – 1584), არამედ მისი მამის – ბაგრატ III-ის მეფობის პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს. საფიქრებელია, რომ მანოელ ჩხეტიძის ნიკორწმინდიდან აწყურში გადაყვანა ბაგრატ III-ის ინიციატივით მოხდა.

1535 წელს მურჯახეთთან ბრძოლაში ბაგრატ III-მ დაამარცხა სამცხის ათაბაგი ყვარყვარე ჯაყელი და სამცხე იმერეთს შემოუერთა. ბაგრატმა სამცხეზე გავლენა ათი წელი შეინარჩუნა. ამ ხნის განმავლობაში ის ცდილობდა სამცხეში თავისი პოზიციების განმტკიცებას. დასახული მიზნების განსახორციელებლად ბაგრატისათვის მნიშვნელოვანი იყო ეკლესიის მხარდაჭერა. აწყურის საეპისკოპოსო უპირატესი იყო სამცხის ეპარქიათა შორის, ამიტომ მაწყვერელის კათედრაზე მეფე ბაგრატის ნდობით აღჭურვილი პირის ყოფნა, მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო სამცხეში იმერეთის მეფის პოზიციების განმტკიცებისთვის. სწორედ ამას უნდა უკავშირდებოდეს მეფე ბაგრატ III-ის მიერ მანოელ ჩხეტიძის ნიკორწმინდიდან აწყურში გადაყვანა, რაც ქართლის კათალიკოსთან შეთანხმების შემდეგ უნდა მომხდარიყო, რადგან აწყურის საეპისკოპოსო მცხეთის (ქართლის) საკათალიკოსო ტახტს ემორჩილებოდა.

სავარაუდოდ, მანოელ ჩხეტიძის ნიკორწმინდიდან აწყურში უნდა გადაეყვანათ 1538 – 1545 წლებს შორის, რადგან 1538 წლამდე აწყურის საეპისკოპოსო კათედრა იოაკიმეს ეკავა (გურგენიძე, ხელნაწერის უფლებით), 1545 წელს კი სოხოისტას ბრძოლაში ბაგრატ III-მ მარცხი განიცადა ოსმალებთან, დაკარგა სამცხე და, აქედან გამომდინარე, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ამის შემდეგ ბაგრატს მოეხერხებინა სამცხის ყველაზე გავლენიან საეპისკოპოსო კათედრაზე თავისი ერთგული სასულიერო პირი დაესვა.

სამწუხაროდ, მანოელ ჩხეტიძის შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოვება. მან ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დაახლოებით 1534 წლიდან 1540-იანი წლების პირველ ნახევარში იმოდგაწა.

მანოელის შემდეგ ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იოაკიმე გახდა. მან მონაწილეობა მიიღო ბაგრატ III-ის თაოსნობით გამართულ დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო კრებაში, რომელიც იმ ხანად ერსა და ეკლესიაში გავრცელებული მან-

კიერებების აღსაკვეთად იქნა მოწვეული (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: 824). აღნიშნული კრება XVI ს-ის 50-იან წლებში ჩატარდა. სხვა ცნობები ნიკორწმინდელი იოაკიმეს შესახებ არ მოგვეპოვება. სავარაუდოდ, მან ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე, დაახლოებით 1540–იანი წლების მეორე ნახევრიდან 1550-იანი წლების ჩათვლით იმოღვაწა.

1559 წლის 24 ოქტომბრით დათარიღებულ დოკუმენტში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად დავით საყვარელიძე იხსენიება. იგი ნიკორწმინდის ეკლესიას სწირავს სოფელ ხივშში მცხოვრებ გლეხს, ლაზარე დონაძეს: „...ჩვენ ფრიად ცოდვილმან მღვდელთ–მთავარებისკოპოსმან ნიკორწმინდელმან დავით საყვარელიძემან, შემოგწირეთ.... ხვიშს ერთი გლეხი დონაძე ლაზარე, მისის ცოლშვილითა.... საძებრითა და უძებრითა, დღეს ამას იქით რისიც მქონებელი იყოს, მართლის სამართლიანის საქმითა შემოგვიწირავს ყოვლის კაცის უსადევოთ.... აღიწერა თვესა ოქტომბრის კ დ, (24) ქორონიკონს ქრისტეს აქეთ ჩ ფ ნ თ (1559)“ (ქ.ს.ძ., 1970: 263). ს. კაკაბაძემ მიიჩნია, რომ აღნიშნული დოკუმენტი ხელის მიხედვით არა XVI, არამედ XVII საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს და ის 1559 წლის ნაცვლად 1659 წლით დაათარიღა. მასში მოხსენიებული ნიკორწმინდელი დავით საყვარელიძე კი გააიგივა მეფე ბაგრატ IV–ის მიერ 1669 წელს რუსეთის მეფისადმი გაგზავნილ წერილში მოხსენიებულ ნიკორწმინდელ დავითთან (კაკაბაძე, 1921ა: 63).

ს. კაკაბაძის ვარაუდი გაიზიარა გ. გუგუშვილმა და მ. მურუსიძემ. ამ უკანასკნელმა მიიჩნია, რომ დავით საყვარელიძე უნდა იყოს რუსი ელჩების იევლევისა და ტოლოჩანოვის აღწერილობაში მოხსენიებული დავით მიტროპოლიტი (ქ.ი.მ. შრომები, 2008:54). იევლევი და ტოლოჩანოვი რაჭასა და იმერეთში 1650-1652 წლებში იმყოფებოდნენ (ამ საკითხზე ქვემოთ შევხერდებით).

1559 წლით დათარიღებულ საბუთში მოხსენიებული ნიკორწმინდელი დავით საყვარელიძის XVI ს-ის 50–70–იან წლებში მოღვაწე ნიკორწმინდელ დავითთან გაიგივება კითხვებს ბადებს და დაზუსტებას მოითხოვს. წყაროთა სიმწირის გამო ძნელია ზუსტი დასკვნის გამოტანა. აქედან გამომდინარე, ამ საკითხს ჯერჯერობით ღიად დავტოვებთ.

1560–იანი წლების დასაწყისში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა ამბროსის უჭირავს. იგი მეფე ბაგრატ III–ის შეწირულების წიგნშია დაფიქსირებული. აღნიშნულ სიგელში მოხსენიებული ამბროსი, ნიკორწმინდელი ამბროსი ბაქრაძე უნდა იყოს, რომელიც, აგრეთვე, მოხსენიებულია 1591 წლით დათარიღებულ ლევან იმერთა მეფის მიერ გაცემულ სიგელშიც.

იმერეთის მეფის ბაგრატ III–ის შეწირულების წიგნში ნათქვამია: „ქ. ჩვენ ღთისაგან ამაღლებულმან პატრონმან მეფეთ მეფემან ბაგრატ და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ელენე ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი, მოვიკითხეთ წმინდის ნიკოლაოზს შეწირული სოფელნი და ვითაცა პირველ პაპა მამათა ჩვენთაგან განჩინებული და შეწირული ყოფილიყო, ისე ჩვენ დაგიმტკიცეთ და განგიახლეთ შენ მღვდელ მთავარ ეფისკოფოზს ამბროსეს რცხილათი ბუჯას აქეთ სრულად სამნი გვარნი მოსახლენი გაბისაძენი, ჩაფიძენი, გამეზარდაშვილნი..... აწ ვინც ეს ჩვენგან დაწერილი სცვალოს ჩვენის ცოდვის გვარად და მუქაფად განიკითხოს ამინ“ (კაკაბაძე, 1912: 10). საბუთს თარიღი არ აქვს. იგი 1560–იანი წლების დასაწყისში უნდა იყოს შედგენილი.

ამბროსის ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა, როგორც ჩანს, ბაგრატ III–ის მეფობის ბოლო ხანს ეკავა (1565 წლის ახლო ხანები). მეფე ბაგრატ III ნიკორწმინდის საეპისკოპოსოზე ზრუნვას განაგრძობდა. მან ზემოთ მოყვანილი საბუთის მიხედვით, ამბროსი ნიკორწმინდელის თხოვნა დააკმაყოფილა და ნიკორწმინდის სამწყსოს შესწირა არგვეთის მხარის სოფელი რცხილათი სამი მოსახლე გლეხის ოჯახით.

დაახლოებით 1565 წლიდან ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი მელქისედეკ საყვარელიძე გახდა. ნიკორწმინდის ტაძრის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნაწილში ქვაზე კუთხოვანი ასომთავრულით წერია: „წმინდაო ნიკოლოზ: მეოხ ყვაე მეფეს გიორგის: მისი მოწყალებით ჭელიში ავაშენე: ნიკოლოზ-წმიდელმან საყვარელიძემან მელქიზედეკ: ამინ“ (ბოჭორიძე, 1994: 99).

მოყვანილ წარწერაში მოხსენიებული ნიკორწმინდელი მელქისედეკ საყვარელიძე პირველი გენათელი ეპისკოპოსი მელქისედეკი უნდა იყოს, რომელმაც გიორგი II–ის გამეფების შემდეგ ნიკორწმინდელის პატივი მიიღო. ნიკორწმინდელ მელქისედეკ საყვარელიძეს პირველ გენათელ მელქისედეკთან

აიგივებს მ. მურუსიძე და მის ნიკორწმინდელად მოღვაწეობის პერიოდს 1565-1573 წლებს შორის ვარაუდობს (ქ.ი.მ. შრომები, 2008: 53).

1573 წლით დათარიღებულ საბუთში იმერეთის მეფე გიორგი II გენათელი საყვარელიძის კარ-მიდამოს სწირავს გელათს. დოკუმენტში ნათქვამია: „გელათს სახლი, საყვარელიძე გენათელი რომ მიიცვალა, ის ადგილი და იმას ქვეშით გაღავნისა და იმას შუა ბოსტანი... აწ ესე გლეხები და მამული ყოვლისა კაცისაგან შეუცილებლათ შეგვიწირავს... (გელათისათვის – ბ. გ.). დაიწერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისა (ქორონიკონსა) ორას სამოცდაერთსა (1573), ხელითა კარისა ჩუენის დივანმწიგნობრისა თავაქალაშიელის ალასითა“ (კაკაბაძე, 1921ა:31). სავარაუდოა, რომ საბუთის შედგენის დროს მელქისედეკ საყვარელიძე ახალი გარდაცვლილი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ მას გარდაცვალების ჟამს გენათელის პატივი აღარ ეჭირა, მეფე გიორგი II მაინც გენათელად იხსენიებს როგორც გელათის პირველ ეპისკოპოსს და მის საცხოვრისს გელათს სწირავს.

როგორც ჩანს, მელქისედეკს გენათლობიდან პირდაპირ ნიკორწმინდელობა არ მიუღია. ზემოთ ნახსენებ დოკუმენტში - „სამართალი კათალიკოზისა,“ რომელიც, სავარაუდოდ, XVI ს-ის 50-იან წლებშია შედგენილი, ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ილაკიმე იხსენიება, ხოლო გენათელად ყოფილი მაწყვერელი ანტონი. ცხადია, ამ დროს მელქისედეკს აღარ ეკავა გელათის საეპისკოპოსო კათედრა, ხოლო ნიკორწმინდელობა ჯერ არ ჰქონდა მიღებული. წყართა სიმცირის გამო, ჩვენთვის უცნობია რა პატივს ატარებდა მელქისედეკ საყვარელიძე გენათლობიდან ნიკორწმინდელობამდე.

მელქისედეკ საყვარელიძის შემდეგ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე ამბროსი ბაქრაძე ბრუნდება. ჩვენთვის აგრეთვე უცნობია, თუ რით იყო განპირობებული ამბროსის ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრიდან ჩამოცილება გიორგი II-ის მეფობის დასაწყისში.

ამბროსი ბაქრაძე, როგორც აღვნიშნეთ, იხსენიება იმერეთის მეფის ლევანის (1583 – 1590) შეწირულების წიგნში: „...ჩვენ ღთივ გვირგუინოსანმა მეფეთმეფემან პატრონმან ლეონ ესე წყალობის წიგნი და სიგელი შეგიწყალებთ და გიბოძეთ თქვენ ნიკოლწმინდელსა ბაქრაძესა ამბროსეს, მას ჟამსა ოდეს

თქვენისა ერთგულობისათვის დაგვიჯენიათ და ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი და შეგიწყალეთ და გიბოძეთ ხონჭორი სრულობით და ჭელიში და ნამარნევს მჭედლიძენი, ესენი ხელშეუალათ თქვენთვის გვიბოძებია...“ (კაკაბაძე, 1921ა:35). სიგელში, აგრეთვე, აღნიშნულია, რომ მეფე ლევანი ნიკორწმინდელ ამბროსის უბოძებს კისორეთს მცხოვრებ ღომთაძეებს, ჩხეტიძე ღომინს და ესტატე გარეყანიძის შვილებს თავიანთი მამულებით (კაკაბაძე, 1921ა: 35). მეფე ლევანი სიგელში ამბროსი ბაქრაძის მიმართ აღნიშნავს: „რაც სხვა წიგნი და სიგელი ან ბატონის მამის ჩუენისაგან და ან ჩუენგან გქონდეს, არც ის მოგიშალოთ, არც დაგამცროთ და არც გაგიცუთ“ (კაკაბაძე, 1921ა:35). ეს სიტყვები დასტურია იმისა, რომ ამბროსი ბაქრაძე ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი ყოფილა ლევანის მამის გორგი II-ის მეფობის დროსაც (ქ.ი.მ. შრომები, 2008: 52). აღნიშნული სიგელი 1591 წლით თარიღდება: „დაიწერა ბრძანება და სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მეორესა ქორონიკონს ს სამოცდაცხრამეტსა – 279 (1591) თვესა მაისსა :ი ე: (15)“ (კაკაბაძე, 1921ა: 35). ეს თარიღი სწორი არ უნდა იყოს, რადგან ლევანი გამეფდა 1583 წელს. შესაბამისად, მისი მეფობის მეორე ინდიკტიონი არა 1591, არამედ 1585 წელია. გარდა ამისა, ცნობილია, რომ სამეგრელოს მთავრის მამია დადიანის მიერ დატყვევებული მეფე ლევანი, 1590 წელს შხევის ციხეში გარდაიცვალა (ნარკვევები, 1973: 141). აქედან გამომდინარე, ის 1591 წელს სიგელს ვეღარ გასცემდა. უფრო მისაღები იქნება ვიფიქროთ, რომ ზემოთ მოყვანილი სიგელი ლევანის მეფობის მეორე „ინდიკტიონს“ – 1585 წელს დაიწერა. ამბროსი ბაქრაძის ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე მოღვაწეობა 1590 წლების დასაწყისამდე უნდა გაგრძელებულიყო.

ამბროსი ბაქრაძის შემდეგ ნიკორწმინდელის პატივი ნიკოლოზმა მიიღო. იგი მოხსენიებულია ოთარ იაშვილის მიერ მიცემულ სიგელში: „ქ. ესე წიგნი მოგეც მე ოთარმან იაშვილმან და მეუღლემან ჩემმან წერეთლის ქალმან... თქვენ ნიკოლწმინდელსა მდღელთ მოძღვარსა ნიკოლოზს... ასრედა ამა პირსა ზედან რომე მოგვისდა ცოდვისა საქმედა დიდად საკანონო ცოლი შევირთეთ ჩვენისა განაყოფისა ცოლყოფილი და დიდისა შეხვეწითა ბატონისა მეფისა გიორგისათა შევსწენი გაღარიბებულნი სხვას გარეთ შევსწირეთ საოხად სულისა ჩვენისა და სახსრად შევსწირეთ სამისდღეთ სხვაგას კვირი-

კესშიელი გლეხი 1 მის ყოვლისფერით.... (მოწამე) კაცთაგან მეფე მეფეთ ხელმწიფე გიორგი და თანამეცხედრე მათი ასული დადიანისა დედოფალთა დედოფალი თამარ“ (კაკაბაძე, 1912:11). სიგელში ნახსენები მეფე გიორგი გახლავთ იმერეთის მეფე გიორგი III (1604 – 1639), რომლის მეუღლე დადიანის ასული თამარი იყო. სამწუხაროდ, სხვა ცნობები ნიკოლოზ ნიკორწმინდელის შესახებ არ მოგვეპოვება. მას ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დაახლოებით XVI ს–ის ბოლოდან XVII ს–ის 20–იანი წლების ჩათვლით უნდა ემთხვეოდნენ.

XVII საუკუნის 30–იან წლებში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე ჩანს სვიმონ ჩხეტიძე. იმერეთის მეფე გიორგი III თავის შეწირულების წიგნში ნიკორწმინდელ სვიმონს უწყალობებს ესვოფოა მღრდელაძეს. სიგელი დათარიღებულია 1637 წლით (ჟორდანიას, 1897:452).

სვიმონ ჩხეტიძე იმერეთის მეფის სახლთუხუცესის – სეხნია ჩხეიძის ძმა იყო. იგი ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე 1630–იან წლებში მოღვაწეობდა. 1639 წლიდან ხონელი ეპისკოპოსი გახდა, 1650–იანი წლების დასაწყისში კი ქუთათელის პატრივი მიიღო. მცდარია ბ. ლომინაძის, თ. ქორიძისა და გ. მჭედლიძის ვარაუდი, რომ თითქოს სვიმონ ჩხეტიძე 1637 წელს გახდა ქუთათელი ეპისკოპოსი (ლომინაძე, 1954:133, ქორიძე, 2000:153, მჭედლიძე... 2008:210). გ. მჭედლიძე ამ ფაქტს იმით ხსნის, რომ 1637 წლით დათარიღებულ საბუთში, სადაც იმერეთის მეფე გიორგი III გელათის მონასტერს რაჭაში, ჭყელიშის საყდარსა და მის „სახასო ალაგებს“ სწირავს, არ არის მოხსენიებული ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე, ალბათ იმიტომ, რომ იგი საბუთის გაცემის დროს ნიკორწმინდელი აღარ იყო (მჭედლიძე, 2008:210). ეს ვარაუდი ნაკლებ დამაჯერებელია, რადგან სხვა საბუთში, რომელიც აგრეთვე 1637 წლით თარიღდება, მეფე გიორგი III ნიკორწმინდელ სვიმონ ჩხეტიძეს სწირავს ესვოფოა მღრდელაძეს (ეს საბუთი ჩვენ ზემოთ დავიმოწმეთ).

იმერეთის მეფე ბაგრატ IV (1660-1682) 1660 წლით დათარიღებულ საბუთში ნიკორწმინდელ გედეონ ლორთქიფანიძეს მიმართავს: „ბატონს მამაჩემს ბაჯას გლეხი შე(ე)წირა წმინდის ნიკოლოზისათვის და სვიმონ ნიკორწმინდელს ჰქონდა და ახლა თქვენც შემოგვეხვეწეთ და გიბოძეთ ბაჯას ისივ გლეხი დათუა მგელაძე“ (კაკაბაძე, 1921a:64). ამ ცნობაზე დაყრდნობით მ. მურუსიძემ მიიჩნია, რომ სვიმონ ჩხეტიძეს ბაგრატ IV–ის

მამის – ალექსანდრე III–ის (1637 – 1660) მეფობის პერიოდშიც, ანუ 1637 წლის შემდეგაც ეკავა ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა (ალექსანდრე III 1637 წელს გამეფდა) (ქ.ი.მ. შრომები: 54). თუმცა, ისმის კითხვა, ამ შემთხვევაში რომელ ნიკორწმინდელ სვიმონზეა საუბარი, სვიმონ ჩხეტიძეზე თუ სვიმონ ჯაფარიძეზე? სვიმონ ჯაფარიძეს ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა, სავარაუდოდ 1650–იანი წლების გარკვეულ პერიოდში ეკავა (ამ საკითხზე ქვემოთ შევჩერდებით).

მეცნიერთა ნაწილი სვიმონ ჩხეტიძის ქუთაისის საეპისკოპოსო კათედრაზე გადასვლას XVII ს–ის შუა ხანებიდან, დაახლოებით 1651 წლიდან ვარაუდობს (გაბისონია, 2006:15), რაც დამაჯერებლად მიგვაჩნია. მანამდე კი, როგორც აღვნიშნეთ, 1640–იანი წლები, სვიმონ ჩხეტიძემ ხონის საეპისკოპოსო კათედრაზე გაატარა.

სვიმონ ჩხეტიძის შემდეგ ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს დავითი. დავით მიტროპოლიტს როგორც ნიკორწმინდის საყდრის მფლობელს, იხსენიებენ რუსი ელჩები ალექსი იველევი და ნიკიფორე ტოლოჩანოვი, რომლებმაც ნიკორწმინდის ტაძარი 1651 წლის 16 ივნისს მოინახულეს (იველევი, 1969:109). მეფე ალექსანდრე III–სთან შესახვედრად მიმავალი რუსი ელჩები დავით მიტროპოლიტს ქუთაისამდე გაუცდილებია (იველევი, 1969:109). დავით ნიკორწმინდელი მეფე ალექსანდრესა და რუსი ელჩების შეხვედრებსაც დასწრებია. იველევის ცნობით, ალექსანდრე III–სთან შეხვედრის დროს მეფესთან მყოფ სასულიერო პირთა შორის მიტროპოლიტი დავითიც იყო, რომელიც მიტროპოლიტ ზაქარიას (გენათელი) გვერდით იჯდა (იველევი, 1969:113). ტოლოჩანოვს ნიკორწმინდელი დავითი, არქიეპისკოპოსად ჰყავს მოხსენიებული. იგი მეფე ალექსანდრესა და რუსი ელჩების ერთ–ერთი შეხვედრის დროს, მეფის გვერდით მსხდომ ზაქარია მიტროპოლიტსა (გენათელი) და სიმონ არქიეპისკოპოსს (ხონელი) შორის მჯდარა (ტოლოჩანოვი, 1970:98). დავით არქიეპისკოპოსი მეფე ალექსანდრესთან ერთად იმყოფებოდა 1651 წლის 5 ივლისს ზაქარია გენათელის სახლში გამართულ სადილზეც (ტოლოჩანოვი, 1970:107), აგრეთვე, იგი დასწრებია 22 ივლისს სკანდის ციხეში მეფე ალექსანდრესა და რუსი ელჩების შეხვედრას. ამ შეხვედრაზე მეფე თეიმურაზ I-იც იმყოფებოდა შვილიშვილებთან ერთად (ტოლოჩანოვი, 1970:119).

დავით ნიკორწმინდელმა ხელი მოაწერა 1651 წლის 9 ოქტომბერს მეფე ალექსანდრე III-ის მიერ რუსეთის ხელმწიფისადმი დადებულ ფიცის წიგნს. ამ დოკუმენტში დავითი მოხსენიებულია როგორც „არქიეპისკოპოსი დავით ნიკორწმინდელი“ (იველევი, 1969: 175).

თ. ბერაძე მიიჩნევს, რომ იველევისა და ტოლოჩანოვის იმერეთის სამეფოში ელჩობის დროს (1650–1652 წწ.) ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იმერეთის მეფის მოღარეთუხუცესის ლომკაც ჯაფარიძის ძმა – არქიეპისკოპოსი სვიმონ ჯაფარიძე იყო (ბერაძე, 2004:93), რაც სიზუსტეს მოკლებულია და ამას ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილი ცნობები ცხადყოფს.

სვიმონ ჯაფარიძეს, როგორც არქიეპისკოპოსს, იხსენიებს ალექსი იველევი, მაგრამ არ აკონკრეტებს, თუ რომელი ეპარქიის მმართველია იგი. ფაქტია, რომ სვიმონს რუსი ელჩების იმერეთის სამეფოში ყოფნის პერიოდში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა არ ეკავა. იველევის თქმით, არქიეპისკოპოს სიმონ ჯაფარიძის საცხოვრისი მდ. კრიხულას იქით, მთებში, მდ. რიონის ნაპირას ყოფილა, სადაც მიქაელ მთავარანგელოზის სახელობის ხის ეკლესია მდგარა (იველევი, 1969:107). რუსი ელჩები ამ ეკლესიაში წირვას დასწრებიან და შემდეგ არქიეპისკოპოს სიმონ ჯაფარიძესთან უსაღილიათ (იველევი, 1969:108).

ალექსი იველევი და ნიკიფორე ტოლოჩანოვი სიმონ ჯაფარიძეს ისევე შეხვდნენ, როდესაც იმერეთიდან რუსეთში რაჭის გავლით ბრუნდებოდნენ. მათ თან ახლდათ მეფე ალექსანდრეს მიერ რუსეთის ხელმწიფესთან მივლინებული ელჩი ლომკაც ჯაფარიძე. იველევი და ტოლოჩანოვი 1651 წლის 17 ოქტომბერს ლომკაც ჯაფარიძის სოფელში მივიდნენ. მათ ლომკაცის ძმა – არქიეპისკოპოსი სიმონი შემოეგებათ მრავალი აზნაურის თანხლებით. სტუმრებმა ლომკაცთან ისაღილეს. რუს ელჩებს თან მიჰქონდათ მეფე ალექსანდრეს მიერ დადებული ფიცის წიგნი, რომელზედაც ხელი არქიეპისკოპოსმა სიმონ ჯაფარიძემაც მოაწერა (იველევი, 1969:171).

სვიმონ ჯაფარიძე მოხსენიებულია ამბროლაურის ეკლესიის ხატის წარწერაშიც. „ქ. (წმიდაო), ღმერთო და წმიდაო ამბროლაურისა ღვთისმშობელო, დაიცევ ორთავე შინა ცხოვრებათა მამკობი და შემომწირველი თქვენი მთავარეპისკოპოზი ჯაფარიძე სვიმონ“ (ბოჭორიძე, 1994:139-140). სავარაუდოდ, სვიმონმა ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დავით

მიტროპოლიტი 1650–ანი წლების მეორე ნახევარში შეცვალა. ჩვენთვის უცნობია, თუ რით იყო განპირობებული ეს ჩანაცვლება, თუმცა, მსგავსი შემთხვევები იმ ხანის დასავლეთ საქართველოს საეპისკოპოსო კათედრებზე ხშირი იყო. 1669 წელს ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად კვლავ დავითია მოხსენიებული (ამ საკითხზე ქვემოთ შევჩერდებით).

სვიმონ ჯაფარიძეს ნიკორწმინდელად დიდი ხანი არ უმოღვაწია. მეფე ბაგრატ IV–ის მიერ 1660 წელს გაცემულ სიგელში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად გედეონ ღორთქიფანიძე ჩანს (კაკაბაძე, 1921ა:64). მოგვიანებით გედეონ ღორთქიფანიძემ ნიკორწმინდელობასთან ერთად გენათლობაც შეითავსა. 1664 წლის საბუთში ის გენათელ–ნიკორწმინდელად იხსენიება (კაკაბაძე, 1921ა:64), 1668 წლის დოკუმენტში კი იგი მხოლოდ გენათელად არის დაფიქსირებული (ქორდანიას, 1897:485). როგორც ჩანს, 1668 წლისათვის გედეონ ღორთქიფანიძეს ნიკორწმინდელის პატივი აღარ ჰქონდა და ის მხოლოდ გელათის საეპისკოპოსო კათედრას განაგებდა.

დაახლოებით 1666–1667 წლებში გედეონ ღორთქიფანიძის შემდეგ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა კვლავ დავითმა დაიკავა. იგი, როგორც „ნიკოლოზ წმინდელი დავითი,“ მოხსენიებულია მეფე ბაგრატ IV–ის მიერ რუსეთის ხელმწიფოსადმი გაგზავნილ წერილში, რომელიც 1669 წლით თარიღდება (ბროსე, 1861:82). წყაროთა სიმწირის გამო ვერ დგინდება, თუ რამდენ ხანს გასტანა დავითის ნიკორწმინდელობამ 1669 წლის შემდეგ.

დავითის მომდევნო ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ცნობილი ფეოდალის მერაბ წულუკიძის ძმა – სვიმონ წულუკიძე ჩანს. მერაბ წულუკიძე სამეგრელოს მთავრის ლევან II დადიანის გაზრდილი ყოფილა (თაყაიშვილი, 1963:41). იგი XVII ს–ის მეორე ნახევარში დასავლეთ საქართველოში გავლენიან ფეოდალად იქცა. მას აუშენებია ნიკორწმინდის მახლობლად სოფელ აგარაში პატარა ეკლესია და მისთვის მრავალი ნივთი შეუწირავს. შეწირულ ნივთებს შორის არის ვერცხლის ფეშხუმი მხედრული წარწერით: „ქ: წმიდაო გიორგი მხნეო და მხედარო აგარისაო.... მე დამიჭირავს წულუკიძეს მერაბს ჯინჭროლსა და იწროთას შუა გაღმა ჭრებალო და ზოგიში მათს გარდაღმა ოკრიბა და ტყილბური და ძმა ნიკორწმინდელად დამისვამს და მეორე ძმა კიდე ხოფს სოფლათ დამისვამს ნასაუნჯევს ხორგას სასახლე მისი შემავლის

კაცინათა და ხონი კიდე სულათა“ (თაყაიშვილი, 1963:42). მერაბ წულუკიძის მიერ თავისი ძმის ნიკორწმინდელად დასმა XVII ს-ის 70-იანი წლების ბოლოს უნდა მომხდარიყო. შემორჩენილია ამ პერიოდის საბუთი, რომელიც ნიკორწმინდელი სვიმონ წულუკიძის მიერ არის გაცემული. ეს უკანასკნელი, მერაბ წულუკიძის ძმა უნდა იყოს: „...მთის მთავარ-მოწამეო წმინდაო (გიორგი), ... ჩვენ წულუკიძემან ნიკოლოზ-წმინდელმან სვიმონ.... შემოგწირეთ კინი და მცირე ესე შესაწირავი შავრას გლეხი დვალი ნასხიდა მისის ყოვლისფერით, ასრე და ამა პირსა ზედა რომე ლაშხიშვილის ყოფილიყო, ლაშხიშვილს ლომინ ერისთავისაგან გამორთმეოდა და ერისთავისაგან ჩვენ გვიყიდა და ჩვენ თქვენთვის შემოგვიწირავს“ (კაკაბაძე, 1921ა:81). საბუთს თარიღი არ უხის. ს. კაკაბაძემ ის დაახლოებით 1680 – 1685 წლებით დაათარიღა.

სვიმონ წულუკიძეს, როგორც ირკვევა, ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე საკმაო ხანს უმოღვაწია. იგი ნიკორწმინდელად ჩანს XVIII საუკუნის 20-იან წლებშიც. სვიმონ ნიკორწმინდელი გენათელ გედეონ ჩხეტიძესთან ერთად ამოწმებს იმერეთის მეფის ალექსანდრე V-ის (1720 - 1752) მიერ პაპუნა წერეთლისათვის ბოძებულ წყალობის სიგელს: „არს ამისი გამრიგე და მოწამე გენათელი გედევან, ლივკორწმინდელი (ნიკორწმინდელი ბ. გ.) სვიმონ, სახლითუხუცესი ჯაფარიძე ლომკაცი...მდივანს ლევანს დამიწერია და მოწამეცა ვარ...“ (ხ.ე.ც. ფონდი HD – 2171, ბურჯანაძე, 1959:67). საბუთი უთარიღოა. გენათელი გედეონ ჩხეტიძე გელათის საეპისკოპოსო ტახტზე 1723 – 24 წლებიდან ჩანს. ზემოთ მოყვანილი საბუთიც ამ პერიოდში უნდა დაწერილიყო. ნიკორწმინდელი სვიმონ წულუკიძე ამ დროისათვის საკმაოდ ხანში შესული იქნებოდა.

სხვა ცნობები სვიმონ წულუკიძის შესახებ არ მოგვეპოვება. იგი ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დაახლოებით XVII ს-ის 80-იან წლებიდან XVIII ს-ის 20-იან წლებში მოღვაწეობდა.

სვიმონ წულუკიძის შემდეგ XVIII ს-ის პირველი ნახევრის არსებულ დოკუმენტებში, ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსები არ ჩანან. სავარაუდოა, რომ ამ პერიოდში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსომ, მსგავსად ქუთაისის და ხონის საეპისკოპოსოებისა, ჟამთა სიავის გამო მოქმედება შეწყვიტა. მისი აღდგენა იმე-

რეთის მეფის სოლომონ I-ის (1752–1784) ინიციატივით უნდა მომხდარიყო, დაახლოებით 1750–იან წლებში. ამ პერიოდში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს გერმანე წულუკიძე.

გერმანე წულუკიძე რაჭა-ლეჩხუმის სარდლის – მერაბ II წულუკიძისა და დარეჯან აბაშიძის ვაჟი იყო (სოსელია, 1981: 68). ირკვევა, რომ გერმანეს ნიკორწმინდლობამდე აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საკათალიკოსო ტახტი ეკავა, მაგრამ წყაროთა სიმწირის გამო რთულია განსაზღვრა მისი ამ თანამდებობაზე მოღვაწეობის წლებისა. ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით: ქორნიკონსა უ ლ – 430 (1742) მოკუდა (კათალიკოზი) აფხაზთა გრიგოლ (ლორთქიფანიძე ბ. გ.), დაჯდა გერმანე (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973:913). ბ. ლომინაძე ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობას საეჭვოდ მიიჩნევს, რადგან აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსის ბესარიონ ჩხეიძის ბეჭედზე 1742 წელია ამოტვიფრული, რაც ჩვეულებრივ კათალიკოსობის დასაწყისს უჩვენებს (ლომინაძე, 1954:134). აქედან გამომდინარე, 1742 წლიდან აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი არა გერმანე წულუკიძე, არამედ ბესარიონ ჩხეიძე გახდა (ლომინაძე, 1954:134). ბ. ლომინაძე გერმანე წულუკიძის კათალიკოსობის პერიოდს ზოგადად XVIII ს-ის შუა წლებით საზღვრავს. რ. მეტრეველის ავტორობით გამოცემულ ნაშრომში „საქართველოს მეფეები და პატრიარქები“ 1742 – 1769 წლებში აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსად ბესარიონ ჩხეიძეა დაფიქსირებული, ხოლო გერმანე წულუკიძის აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსად მოღვაწეობა, აგრეთვე, XVIII ს-ის შუა ხანებით არის განსაზღვრული (მეტრეველი, 2010:143-144). გ. გუგუშვილი წყაროების მიუთითებლად ამტკიცებს, რომ გერმანე წულუკიძე აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი 1742 – 1751 წლებს შორის იყო (გუგუშვილი, 2003: 63).

გერმანე წულუკიძე ნიკორწმინდლობამდე რომ აფხაზეთის კათალიკოსი იყო, ეს იმ ხანის სიგელებით დასტურდება. სვიმონ ნუქიფიშვილის შეწირულების წიგნში გერმანე წულუკიძე მოხსენიებულია, როგორც „პირველ კათალიკოსი გერმან ნიკოლაოზწმინდელი“ (კაკაბაძე, 1921ბ:39-40). აღნიშნული სიგელი 1769 წლით თარიღდება. „პირველ კათალიკოზი არქიერი გერმანე“ მოხსენიებულია ბერი და გიორგი წულუკიძეების შეწირულების წიგნშიც (კაკაბაძე, 1914:25). ნიკორწმინდის საყდრის სამხრეთის კედელზე მიშენებულ ეკვდერში არის

წარწერა: „გერასიმე კათალიკოსი შეიწყალე...“ ს. კაკაბაძის აზრით გერასიმე იგივე გერმანე უნდა იყოს (კაკაბაძე, 1914:25). გადმოცემის თანახმად, გერმანემ მეფე სოლომონ I-ის თხოვნით, აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსობა რაჭის ერისთავის ძეს – ბესარიონს დაუთმო, რომლის ღრმა განათლება მაშინდელ საქართველოში ცნობილი იყო (გუგუშვილი, 2003:63), თვითონ კი ნიკორწმინდელის კათედრა დაიკავა. თუმცა ძნელი სათქმელია, რამდენად შეესაბამება სიმართლეს ეს გადმოცემა.

გერმანე წულუკიძე კათალიკოსად არის მოხსენიებული თავისი დედის – დარეჯან აბაშიძის 1756 წლის შეწირულობის წიგნიც (ლომინაძე, 1954:136), მაგრამ არსებობს ვარაუდი, რომ 1756 წელს გერმანე წულუკიძე არა აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი, არამედ უკვე ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იყო (ლომინაძე, 1954:136).

როგორც აღვნიშნეთ, XVIII ს-ის 50-იან წლებში იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის თაოსნობით დასავლეთ საქართველოში გაუქმებული საეპისკოპოსოების აღდგენის პროცესი დაიწყო. აღდგენილ იქნა ქუთაისისა და ხონის საეპისკოპოსო კათედრები. XVIII ს-ის 50-იანი წლების მეორე ნახევარში უნდა აღმდგარიყო ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაც, რომელსაც გერმანე წულუკიძე ჩაუდგა სათავეში. თავად ნიკორწმინდელი გერმანე აქტიურად იყო ჩართული ჟამთა სიავის გამო გაუქმებული საეპისკოპოსოების აღდგენის პროცესში. 1759 წლის კრებას, სადაც ქუთაისის საეპისკოპოსოს აღდგენის საკითხი განიხილებოდა, სხვა მღვდელმთავრებთან ერთად გერმანე ნიკორწმინდელიც ესწრებოდა (კაკაბაძე, 1913:4).

ნიკორწმინდელი გერმანე მოხსენიებულია 1759 წელს შედგენილ ტყვეთა გაუსყიდველობის გუჯარშიც (ხ.ე.ც. SD-2976, ჟორდანიას, 1967:262).

გერმანე წულუკიძეს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა რაჭის ერისთავ როსტომ ჩხეიძესთან, რომელიც მეფე სოლომონ I-ის მოწინააღმდეგე გავლენიანი ფეოდალი იყო. 1769 წელს მეფე სოლომონ I-მა როსტომ ჩხეიძე და მისი ოჯახის წევრები დაატყვევა და რაჭის საერისთავო გააუქმა. ცოტა ხნის შემდეგ კი მან ნიკორწმინდის ეპისკოპოსობა ჩამოართვა გერმანე წულუკიძეს და მის ნაცვლად ნიკორწმინდელად სილიბისტრო ღოღობერიძე დასვა (ბატონიშვილი დავითი, 1905:19).

სილიბისტრო ღოღობერიძე 1750–იან წლებში იმერეთის სამეფო კარის წინამძღვარი ყოფილა, მას არქიმანდრიტის ხარისხი ჰქონდა. ამავე დროს სილიბისტრო იყო მწერალი და დამოუშმებელი იმ მრავალი დოკუმენტისა, რომელიც იმერეთის სამეფო კარზე დგებოდა. მათ შორის არის ქუთაისის საეპისკოპოსოს აღდგენის საბუთი და განჩინება ხონის საეპისკოპოსოსათვის სახუცო და სამრევლო გამოსადების შესახებ. ამ დოკუმენტებს ახლავს სილიბისტროს ხელმოწერები: „მე არქიმანდრიტს, ჩემი ხელმოწერის კარის წინამძღვარს მღვდელ მონაზონს ღოღობერიძეს სილიბისტროს დამოწერია და მოწამეც ვარ ამისი...“ (კაკაბაძე, 1913:5).

სილიბისტრო ღოღობერიძე 1766 წელს სამეგრელოს მთავარს კაცია დადიანს „ლექსუმის საირმედ სახელდებულის“ უდაბნოს მამად დაუდგენია: „ვეძიებდი მამასა უდაბნოსასა და ვპოვე სანახებისა ჩვენისა მხრისა ადგილებით იმერელი ღოღობერიძე არხიმანდრიტი სილივისტრო და ვაწვიე რაი მანცა ჯერ იჩინა მამობა უდაბნოსა ამის ადგილობით ლექსუმის საირმედ სახელდებულისა და ჩვენცა კეთილად აღგვიჩნდა მამად დადგინება ამისი და სიგელი ესე დავსდევით და განვაწესეთ შესაწირავი უდაბნოსა ამის“ (კაკაბაძე, 1921b: 31). სიგელი თარიღდება ქორონიკონით: ჩ დ ა: რაც 1701 წელს აღნიშნავს. ეს დათარიღება სიზუსტეს მოკლებულია, რადგან სიგელში მოხსენიებული პირები XVIII ს – ის მეორე ნახევრის მოღვაწენი არიან. ს. კაკაბაძემ აღნიშნული სიგელი 1766 წლით დაათარიღა.

სილიბისტრო ღოღობერიძე ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე 1771–1773 წლებს შორის უნდა დაედგინათ, რადგან 1771 წელს ის ჯერ კიდევ საირმის უდაბნოს მამად ჩანს (კაკაბაძე, 1921b:44), 1773 წლის საბუთში კი უკვე ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად იხსენიება (კაკაბაძე, 1921b:47).

ნიკორწმინდელი სილიბისტრო ერთ-ერთ უთარილო საბუთშიც არის მოხსენიებული. ეს გახლავთ განჩინება სოლომონ I–ისა ქაიხოსრო აგიაშვილისა და ნიჟარაძეთა მამულის საქმეზე. როგორც ჩანს, აგიაშვილისა და ნიჟარაძეების სასამართლო დავის პროცესში ნიკორწმინდელი მთავარეპისკოპოსი სილიბისტრო ღოღობერიძეც იყო ჩართული (ქ.ს.ძ., 1974: 274).

სილიბისტრო ღოღობერიძემ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე მოღვაწეობა ტრაგიკულად დაასრულა. ის გლეხი ნადირაძის მსხვერპლი გახდა: „ესე სილიბისტრო მოკლა

მუნებურმან გლექსმან ნადირაძემ მიზეზისა ამისთვის: ვინათგან ჟამსა აღრეულებასა რაჭისასა ერთი გლექსის ცოლი შტავარდნილ იყო ტყვედ და ლეკთაგან დაეხსნა ამა ნადირაძეს და შეერთო თვით ცოლად. ესე მიუღო (სილიბისტრო ნიკორწმინდელმა – ბ. გ.) და მისცა (ნადირაძის ცოლი – ბ. გ.) ძველსავე ქმარსა მისსა, და ამისა გამო ჰკრა თოფი (ნადირაძემ – ბ. გ.) ახალს ნაწირავს (სილიბისტროს – ბ. გ.) ეკლესიის კარზედ და მოკლა იგი. და კვალად დასვეს გერმანე“ (ბატონიშვილი დავითი, 1905:19). სამწუხაროდ, წაყროში არაა მითითებული, თუ რომელ წელს მოხდა აღნიშნული ფაქტი.

სილიბისტრო დოღობერიძის მკვლევლობის შემდეგ, ნიკორწმინდის სეპისკოპოსო კათედრაზე გერმანე წულუკიძე დაბრუნდა. გერმანე წულუკიძე ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს 1784 წლით დათარიღებულ ბერი და გიორგი წულუკიძეების შეწირულობის სიგელშიც. ეს უკანასკნელნი, გერმანე წულუკიძის ძმები იყვნენ (აღნიშნული სიგელი ჩვენ ზემოთაც ვახსენეთ). ბერი და გიორგი წულუკიძეები ნიკორწმინდის საყდარს სწირავენ შავრას მცხოვრებ გვენცაძეებს, რომლებიც იმთავითვე ნიკორწმინდისათვის შეწირულნი იყვნენ. სიგელის ბოლოს აღნიშნულია: „ოდეს შინასა ეკლესიასა (ზედა) იყოფებოდა ძმა ჩვენ (პირველ) კათალიკოზი არქიერი გერმანე ქორონიკონს ქ ს (ქრისტეს) აქეთ ჩ დ ოთხმოც დ (ოთხმოცდაოთხსა – 1784 ბ. გ.) დაიწერა გუჯარი ესე“ (კაკაბაძე, 1914:25). ერთ–ერთი წყაროს ცნობით, გერმანე წულუკიძეს ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა 1792 წელსაც ეჭირა. ჭელიშის მონასტრის ძმათა 1842 წლის ნამსახურეობის სიაში, მღვდელმონაზონ სვიმონის შესახებ ნათქვამია, რომ იგი უკურთხებია ყოვლად სამღვდელო ნიკორწმინდელ გერმანე არხიეპისკოპოსს ქორონიკონს: „ჩ დ ჟ ბ“ – 1792 წ. (ქ.ი.მ. შრომები, 2008:55).

1793 წლიდან ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს სოფრონიოს წულუკიძე (კაკაბაძე, 1921ბ:102). წულუკიძეთა ფეოდალური სახლის წარმომადგენელი სოფრონიოსი, ახლო ნათესავი იყო გერმანე წულუკიძისა, რომლისგანაც სასულიერო განათლება მიიღო ნიკორწმინდის ტაძარში. 1778 წელს ეფთვიმე გენათელმა სოფრონიოსი გელათში ბერად აღკვეცა (კეზევაძე, 2000:2).

სოფრონიოსი ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად მოღვაწეობის პირველივე წლებიდან შეუდგა ნიკორწმინდის საყდრისათვის კუთვნილი მამულების დაბრუნებას, რომელნიც ჟამთა ვითარების გამო დაკარგული იყო. ამ საქმეში მას დახმარებას უწევდა იმერეთის მეფე სოლომონ II (1790 – 1810).

სოფრონიოსი ეხმარებოდა ნიკორწმინდის სამწყვსოს წვერებს ფულით, მამულით და სხვა რაიმე საჭირო ნივთით. ერთ-ერთ სიგელში იგი აღნიშნავს: „.....რაოდენ შესაძლო იყო ვიდვაწი..... უწყის უფალმან წყალობისამან..... მამულით თუ გლეხის შოვნითა თუ ადგილის შემატებითა და სხვითა საეკლესიო სახმარებითა“ (ქ.ი.მ. შრომები, 2008:56).

ნიკორწმინდელი სოფრონიოსს წულუკიძე აქტიურად იყო ჩართული პოლიტიკურ პროცესებშიც. ის პრორუსული პოლიტიკის მხარდამჭერი იყო.

1810 წელს რუსეთის ხელისუფლების მიერ იმერეთის მეფის სოლომონ II–ის განდევნის შემდეგ, იმერეთის სამეფოში რუსული მმართველობა დამყარდა. იმერეთის თავადაზნაურობისა და სამღვდელეობის ერთი ნაწილი ამ ფაქტს დადებითად შეხვდა, მათ შორის იყო სოფრონიოს ნიკორწმინდელიც. მას რუსეთის ერთგულებისათვის 1811 წელს ჯილდოც გადაეცა, თუმცა, მოგვიანებით გაირკვა, რომ აღნიშნული ჯილდო არა ნიკორწმინდელი სოფრონიოსის, არამედ ხინოწმინდელი ეპისკოპოსის დავით წერეთლისათვის ყოფილა განკუთვნილი, მაგრამ სოფრონიოსს გადაცემული ჯილდო უკან აღარ ჩამოართვეს (კაკაბაძე, 1956:494).

სოფრონიოსი დიდ ყურადღებას აქცევდა სასულიერო განათლების საქმეს. მისი თაოსნობით მრავალი ხელნაწერი გადაიწერა (თაყაიშვილი, 1963:103). 1809 წელს სოფრონიოსის ინიციატივით სოფელ წესში დაარსდა სტამბა, სადაც ათამდე ქართული წიგნი დაიბეჭდა (კეზევაძე, 2000:2).

სოფრონიოსს ნიკორწმინდელი იღვწოდა ოსი მოსახლეობის გაქრისტიანებისათვის. მისი თაოსნობით ნიკორწმინდის ეპარქიის მახლობლად, კუდაროს ხეობაში მცხოვრები 912 ოსი გაქრისტიანებულა (ხ.ე.ც. ფონდი SD-5237).

1817 წელს საქართველოს ეგზარქოსად მოვლინებულმა თეოფილაქტე რუსანოვმა დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის რეფორმირება დაიწყო, რამაც ხალხის აღშფოთება გამოიწვია. ქართული ეკლესიის თავისუფლების გადასარჩენად ერი და

ბერი გაერთიანდა, რასაც მოჰყვა 1819–1820 წლების აჯანყება, რომელსაც რუსეთის სახელისუფლებო წრეებმა „საეკლესიო ბუნტი“ უწოდეს. აჯანყება მთელ დასავლეთ საქართველოს მოედო. აჯანყებულებს მხარში ედგნენ დოსითეოს ქუთათელი, ეფთვიმე გენათელი და ანტონ ხონელი. მათგან განსხვავებით სოფრონიოს ნიკორწმინდელმა რუსეთის მთავრობას უერთგულა და ამაგიც დაუფასდა. აჯანყების ჩახშობის შემდეგ ის „უმაღლესის ბრძანებით დაიდგინა იმერეთის არხიეპისკოპოსათ...“ (ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1954:390).

სოფრონიოსის მიმართ სიმპათიით იყო განწყობილი საქართველოს ეგზარქოსი თეოფილაქტე რუსანოვი. ერთ-ერთ წერილში თეოფილაქტე აცხადებს, რომ ის არის სოფრონიოსის „ჭეშმარიტთა მაღალ პატივისცემითა და ძმებრივითა სიყვარულითა უმორჩილესი მოსამსახურე და მლოცველი...“ (ქ.ც.ა. ფონდი-21, საქმე-15).

სოფრონიოსს ნდობას უცხადებდა საქართველოს მომდევნო ეგზარქოსი იონაც. მან სოფრონიოსს იმერეთის ეპარქიის რეფორმირება დაავალა. რეფორმის მიხედვით, საეკლესიო გლეხებს ნატურალური გადასახადების ნაცვლად ფულადი გადასახადები ეკისრებოდათ. ყოველი სასულიერო მოხელე საეკლესიო შემოსავლებიდან მიიღებდა მათთვის დაწესებულ გარკვეულ ჯამაგირს. საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორაში, რომელიც 1814 წელს შეიქმნა, სოფრონიოსს უნდა წარედგინა დაწვრილებითი ცნობები იმერეთის ეკლესია-მონასტრების ქონებისა და შემოსავლის შესახებ. ამავე დროს მას საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორაში უნდა გაეგზავნა ერთი წარმომადგენელი მუდმივ სამუშაოდ (ვაჭრიძე, 1999:252). უნდა შემცირებულიყო სასულიერო პირთა რიცხვი.

დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის რუსულ ყაიდაზე გარდაქმნის საქმეში დიდი დამსახურებისათვის არქიეპისკოპოსი სოფრონიოსი 1839 წელს წმინდა ანნას პირველი ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს (ვაჭრიძე, 1999: 252).

იმერეთის ეპარქიის მმართველობის ბოლო წლები სოფრონიოსს წულუკიძემ ავადმყოფობაში გაატარა. მძიმედ დასნეულებულს მარჯვენა ხელი „დაუქმებია.“

1841 წლის 18 ნოემბერს რუსეთის უწმინდესმა სინოდმა პირადი თხოვნის საფუძველზე, ავადმყოფობის გამო, არქიეპისკოპოსი სოფრონი გაანთავისუფლა იმერეთის ეპარქიის მმართველობისაგან (კეხევაძე, 2000:2). ამის შემდეგ სოფრონს დიდ-

ხანს აღარ უცოცხლია ის 1842 წლის 1 იანვარს გარდაიცვალა და დაკრძალულ იქნა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში.

ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი

მანოელ ჩხეტიძე - 1534–1540-იანი წწ-ის პირველი ნახევარი.
იოაკიმე - 1540 - იანი წწ-ის მეორე ნახევარი 1550-იანი წწ.
დავით საყვარელიძე - 1559 (?).
ამბროსი ბაქრაძე - 1560-იანი წწ-ის დასაწყისი.
მელქისედეკ საყვარელიძე - 1565–1573.
ამბროსი ბაქრაძე - 1573–1590-იანი წწ.
ნიკოლოზი - XVI ს-ის ბოლო XVII ს-ის 20-იანი წწ.
სვიმონ ჩხეტიძე - XVII ს-ის 30-იანი წწ-ის დასაწყისი - 1639.
დავითი - 1639–1650-იანი წწ-ის პირველი ნახევარი.
სვიმონ ჯაფარიძე - 1650-იანი წწ-ის მეორე ნახევარი.
გედეონ ლორთქიფანიძე - 1660–1666-67 წწ.
დავითი - 1666-67 - 1670-იანი წწ-ის დასაწყისი.
სვიმონ წულუკიძე - XVII ს-ის 70-იანი წწ-ის ბოლო - XVIII სს - 20-იანი წწ.
გერმანე წულუკიძე - XVIII ს-ის 50-იანი წწ. - 1771.
სილიბისტრო ღოღობერიძე - 1771-72–1770-იანი წწ-ის ბოლო (?).
გერმანე წულუკიძე - 1780-იანი წწ. - 1792.
სოფრონიოს წულუკიძე - 1793–1821 (იმერეთის ეპარქია - 1821–1842).

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა: წყაროები

1. ხ.ე.ც. - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი ფონდი HD - 2171. ფონდი SD - 2976, 5237.
2. ქ. ა. ც. - ქუთაისის ცენტრალური არქივი ფონდი - 21, საქმე - 15.
3. ბატონიშვილი დავითი, 1905: - „მასალები საქართველოს ისტორიისთვის - შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მისი ძმებისა“ (1744 - 1840), ტფ. 1905.
4. ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: ბატონიშვილი ვახუშტი, „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ. 1973.
5. ბროსე, 1861: Бросе, „Переписка грузинских царей с российскими государями от 1659 г. по 1770 г.“ СПб. 1861.

6. ბოჭორიძე, 1994: გ. ბოჭორიძე, „რაჭა - ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები“, თბ. 1994.
7. ბურჯანაძე, 1959: შ. ბურჯანაძე, „ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურია-ოდიშის სამთავროებისა“ (1466 – 1770 წწ.), წ. 1, თბ. 1959.
8. თაყაიშვილი. 1936: ე. თაყაიშვილი „მეფეთა და კათალიკოზთა სულთა მატიანე ნიკორწმინდის ხელნაწერში“, პარ., 1939.
9. თაყაიშვილი, 1963: ე. თაყაიშვილი, “არქეოლოგიური მოგზაურობა რაჭაში”, თბ. 1963.
10. იევლევი, 1969: ა. იევლევის 1650 – 1652 წწ. იმერეთის სამეფოში ელჩობის საანგარიშო აღწერილობა - რუსული ტექსტი, ხელნაწერების მიმოხილვით და ქართული თარგმანით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ, თბ. 1969.
11. კაკაბაძე, 1912: ს. კაკაბაძე, „სჯულმდებელი ბაგრატ კურაპალატი“, ტფ. 1912.
12. კაკაბაძე, 1913: ს. კაკაბაძე, „საეკლესიო რეფორმებისთვის სოლომონ I-ის დროს“, ტფ. 1913.
13. კაკაბაძე, 1914: ს. კაკაბაძე, „წერილი შტუდიები საქართველოს ისტორიის საკითხების შესახებ“, ტფ. 1914.
14. კაკაბაძე, 1921ა: ს. კაკაბაძე, „დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები“, წ.1, ტფ. 1921.
15. კაკაბაძე, 1921ბ: ს. კაკაბაძე, „დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები“, წ. 2, ტფ. 1921.
16. კაკაბაძე, 1922: ს. კაკაბაძე „საქართველოს მოკლე ისტორის“ ტფ. 1922
17. კაკაბაძე, 1956: ს. კაკაბაძე, „იმერეთის სამეფოს გაუქმება“, თბ. 1956.
18. ჟორდანი, 1897: თ. ჟორდანი, „ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა“, ტ. II, ტფ. 1897.
19. ჟორდანი, 1967: თ. ჟორდანი, „ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა“ ტ. III, გამოსაცემად მოამზადეს გ. ჟორადანიამ და შ. ხანთაძემ, თბ. 1967.
20. ტოლოჩანოვი, 1970: ნ. ტოლოჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650 – 1652 წწ. - რუსული ტექსტი ქართული თარგმანით და ხელნაწერების მიმოხილვით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ, თბ. 1970.
21. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1954: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყო-

ფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (აკოლექცია) ტ. IV, თბ. 1954.

22. ქ.ს.დ. 1970: „ქართული სამართლის ძეგლები“, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, ტ. III, თბ. 1970.

23. ქ.ს.დ. 1974: „ქართული სამართლის ძეგლები“, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, ტ. V, თბ. 1974.

ლიტერატურა

24. გაბისონია, 2006: პ. გაბისონია „ქუთაისის საეპისკოპოსოს ისტორია“, ავტორეფერატი. 2006.

25. გუგუშვილი, 2003: გ. გუგუშვილი, „ნიკორწმინდის ეპარქია“ - ჟურ. ორნატი თბ. 2003.

26. გურგენიძე: ნ. გურგენიძე, “მაწვევერელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი”. ხელნაწერის უფლებით.

27. ვაჭრიძე, 1999: გ. ვაჭრიძე, „იმერეთის დროებითი მმართველობა“ (1810 – 1840), ქუთ. 1999

28. კეზევაძე, 2000: მ. კეზევაძე, „არქიეპისკოპოსი სოფრონი შემწე სტამბისა“ – გაზეთი „მწიგნობარი“ – საქართველოს იღ. ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაციის გაზეთი № 1, ქუთ. 2000.

29. ლომინაძე, 1954: ბ. ლომინაძე „მასალები დასავლეთ საქართველოს XVII – XVIII ს-თა ქრონოლოგიისათვის“, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, თბ., 1954.

30. მეტრეველი, 2010: რ. მეტრეველი, „საქართველოს მეფეები და პატრიარქები“, თბ. 2010.

31. მჭედლიძე... 2008: გ. მჭედლიძე, მ. კეზევაძე „ქუთაის - გაენათის ეპარქია“, ქუთ. 2008.

32. ნარკვევები, 1973: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ. 1973.

33. სოსელია, 1981: ო. სოსელია, „ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ - პოლიტიკური ისტორიიდან (სათავადოები)“ წ. 2, თბ. 1981.

34. ქორიძე, 2000: თ. ქორიძე, „აფხაზეთის კათოლიკოს - პატრიარქები“, წიგნში „საქართველოს კათოლიკოს - პატრიარქები“, რედ. რ. მეტრეველი თბ. 2000.

35. ქ.ი.მ. შრომები, 2008: მ. მურუსიძე „ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი“, ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის შრომები, ქუთ. 2008.

BISHOPS OF NIKORTSMINDA IN 1534-1822

Summary

In the first half of the XVI the Episcopacy Cathedral of Nikortsminda was established by the king of Imereti Bagrat III. Manuel was the first Bishop of Nikortsminda. Before that he was the head of Khoni Cathedral and later he became a Bishop of Atskuri.

According to the existing sources Ioakim appears as the second Bishop of Nikortsminda. Ioakim took part in church meeting held in West Georgia in the 50-s of XVI century.

In the second half of XVI century, Nikortsminda Episcopacy Cathedral was led by Melkisedk Sakvarelidze who was the first bishop of Gelati, as well as by Ambrosi Bakradze and David Sakvarelidze.

Nikoloz, Swimon Chkhetidze (later the Bishop of West Georgia), David Mithropolit, Swimon Japaridze, Gedeon Lortkipanidze and Swimon Tsulukidze worked at the Nikortsminda Cathedral in the XVII century.

Due to the hardest period of time, Nikortsminda stopped its existence in the first half of XVIII century but it was restored in 1750-s and Germane Tsulukidze became the head of Nikortsminda Cathedral. Germane was a devoted and trustful man of Rostom Chkhaidze (the head of Racha region), who was a great enemy of the king Solomon. That's why the king Solomon ordered Silibistro Gogoberidze to be a new head of Nikortsminda Cathedral. Silibistro died tragically, as he was killed by a peasant - Nadiradze. After this Germane Tsulukidze returned to his position.

In 1793 Sopronios Tsulukidze appears as the last Bishop of Nikortsminda. In 1820 under the Russian reforms, four episcopacy Cathedrals (Kutaisi, Gelati, Khoni, Nikortsminda) were abolished and Imereti Eparchy was established. Sopronios Nikortsmindeli was elected as the head of it for his devoutness to the Russian government. Sopronios died in 1742 and was buried into the Kutaisi Episcopacy Cathedral.